

Yayın Değerlendirmesi

Afganistan'daki Gelişmeler: Uluslararası Aktörler ve Türkiye'nin Tutumu

Fatma Kıyak ^{1,*}

¹ Lisans Öğrencisi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0009-0003-3193-0091

* İletişim: fatmakyk34@gmail.com

DOI: 10.38154/CJAS.2024.69

Tok, Ufuk. 2022. Afganistandaki Gelişmeler: Uluslararası Aktörler ve Türkiye'nin Tutumu. Ankara: Tasav Yayınevi.

Tok, Ufuk. 2022. *Developments in Afghanistan: International Actors and Turkey's Attitude*. Ankara: Tasav Yayınevi.

Ufuk Tok tarafından hazırlanan eser Amerika'nın 20 yıl aradan sonra Afganistan'dan çekilme kararı üzerine bölgede ve uluslararası arenada neler olabileceği sorusundan hareketle hazırlanmış bir eser olup konusu itibariyle Afganistan'ı ve bölgede hakim olan aktörleri ele almaktadır. Kitap 14 ana bölümden oluşmakta olup her bölümde Afganistan ve bölge siyasetiyle alakalı farklı konular içermektedir.

Birinci bölüm giriş mahiyetinde olup ABD ve NATO güçlerinin 'terörle mücadele' kapsamında Afganistan'a girişinin ardından Taliban ile imzalanan anlaşma gereğince ülkeden geri çekilme sürecini anlatmaktadır. Geri çekilme sürecinde Taliban'ın tekrardan ülkeye hakim olmasıyla beraber 1996-2001 yılları arasındaki yönetim anlayışının tekrardan canlanıp canlanmayacağı sorusu akıllara gelmektedir. Taliban'ın 1996 ve 2001 yılları arasında ülke içinde uyguladığı sert muameleler, sivillerin özellikle de kadınların hak ve özgürlerini kısıtlayan yasalar, yapılan sivil katliamlar, dini ve etnik ayrımcılıklar aynı zamanda soykırıma varacak derecede yapılan etnik temizlikler Taliban'ın 1996-2001 yılları arasında yalnızca birkaç devlet tarafından tanınmasına (Pakistan, Suudi Arabistan, BAE) sebep olmuştur. Taliban'ın tekrardan ülke yönetimini

ele geçirmesiyle beraber aynı sorunların yaşanıp yaşanmayacağı, özellikle kadınların durumunun ne olacağı, ülke içinde bulunan farklı etnik grupların (Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler vs.) tekrardan aynı muameleye maruz kalıp kalmayacağı, kurulan yeni hükümetin ne kadar barış yanlısı olacağı veya ülke içinde istikrarın sağlanıp sağlanmayacağı ve uluslararası arenada ne kadar tanınacağı ve bölgede diğer aktörlerin nasıl bir yol izleyeceği merak edilen sorular arasındadır.

. İkinci bölümde ise Afganistan'ın genel yapısı, jeostratejik ve jeopolitik öneminden bahsedilmiş olup farklı ülkelerin neden ülkede aktif olmak istediklerinin altını çizmektedir. Aynı zamanda homojen bir nüfus yapısına sahip olmadığı için yaşanan sorunlardan bahsedilmektedir. Özellikle Taliban hareketinin uluslararası medyada aşırı İslamcı bir örgüt olmasının her ne kadar doğru olsa da eksik bir bilgi olduğunun altını çizen Tok bu hareketin ultra Peştun milliyetçi bir hareket olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu sayede Peştun merkezli bir ulus inşasını arzuladıklarını okuyuculara göstermektedir. Bu durum diğer etnik azınlıklara yapılan muamelenin nedenini de açıklamaktadır.

Üçüncü bölümde ise Taliban'ın geçmişi, yapısı ve devletleşme süreci hakkında bilgi verilmektedir. Aynı zamanda Afganistan da var olan birçok farklı mücahit gruplarına yer verilmiş olup bunların bazılarının Türkiye ile olan bağlantıları da belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde ise 7 Ekim 2001 tarihinde ülkeye giren ABD ve NATO kuvvetlerinin Taliban ile yapılan müzakereler sonucunda imzalanan anlaşma gereğince 20 yıl aradan sonra ülkeden çekilmesinden ve ülkenin Taliban'ın kontrolü altına girmesi sürecini anlatmaktadır. Bu bölümde özellikle altı çizilen noktalardan birisi de ABD'nin ülkeyi terk etmesiyle beraber işsiz kalan özel askeri şirketlere bağlı paralı askerlerin ülke içinde istikrarsızlaştırıcı faaliyetleri tetikler nitelikte olabileceğinin altını çizmekte aynı zamanda özel askeri şirketlerin bulunduğu gri bölgeden kaynaklı yasal olmayan faaliyetlerin yürütülebileceğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda ülkenin rantiyer bir devlet olmasından kaynaklı olarak dış etkiye ve baskıya açık olduğu belirtilmiş olup bu durumun ülkenin hem siyasi ve güvenlik hem de ekonomik iklimini olumsuz yönde etkilediğinden ve ilerleyen zamanlarda da etkileyeceğinden ötürü bu etkinin kırılmasının güçlüğünden bahsedilmektedir. Aynı zamanda da Taliban'ın diğer devletler tarafından tanınıp tanınmayacağı sorusunu Tok, Taliban'ın öncelikle insan hakları ihlallerine son vermesi gerektiğine ve terörizm tanımlamalarından uzak durması gerektiğini belirtmiştir.

Beşinci bölümde ise ABD'nin fiili olarak geri çekilmesi ile bölgede oluşan güç boşluğunu değerlendirmek isteyen aktörlerden bahsedilmektedir. Özellikle radikal terör örgütlerinin ülkede aktif olmasını istemeyen bazı devletlerin

bölgede farklı stratejiler izlediklerini vurgulamaktadır. Özellikle Kabil Havalimanında ABD askerlerine yönelik yapılan saldırıları DAES'in üstlenmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Başkan Biden'ın ise karşılığının verileceğini özellikle belirtmesi ABD'nin her ne kadar bölgeden çekilse de bölgede etkinliğini sürdüreceğini göstermektedir. Bununla birlikte bölgede aktif rol izleyen aktörlerden birisi de Çin olarak gösterilmektedir. Çin'in yüzyılın projesi olarak adlandırdığı Kuşak – Yol projesi için Afganistan'ın çok büyük önem arz ettiğinden ve projenin güvenliğinin Afganistan'ın durumuna bağlı olduğundan bahsedilmektedir. Bununla birlikte Çin'in artan enerji ihtiyacının karşılanmasında ve yer altı kaynaklarının zengin olması noktasında Afganistan topraklarının öneminden bahsedilmektedir. Fakat Çin'in istediklerini elde edebilmesi için öncelikle Afganistan'da istikrarlı, kendisiyle çalışmaya istekli ve güvenilir bir yönetimin olması gerektiğidir. Ayrıca bölgede bir diğer aktif rol oynayan Pakistan ile Çin'in ilişkilerinin iyi olması Taliban'ın da Pakistan'dan kumanda ediliyor olması Çin-Pakistan-Afganistan birliğini gözden kaçırmamamız gerektiğini yazar bizzat vurgulamıştır. Aynı zamanda ABD'nin geri çekilme kararı almasında Çin'in Kuşak – Yol projesini baltalamak için olduğu düşünülse de istenen sonuç elde edilememiş aksine Çin'in bölgede hâkim hegemon güç olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Çin'in bölgede artan etkisi sebebiyle ilerleyen zamanlarda Türk dünyası üzerinde de daha etkin bir güç olabilme ihtimalinden bahsedilmektedir. Bu bölümde rol alan bir diğer aktör ise Rusya'dır. Her ne kadar olumsuz geçmişe rağmen ülkede oluşmuş olan ABD karşıtlığı hem de 19. Yüzyıl sonrası Afganistan ile oluşan asimetrik bağıllık Tok'a göre Rusya'yı bölgenin aktif katılımcılarından saymaktadır. Aynı zamanda Çin'in bölgedeki etkisini dengelemek açısından Taliban ile yakın ilişkiler içerisinde olduğuna değinilmiştir. Bu bölümde Rusya'nın Afganistan politikasını belirleyen iki temel ana faktör üzerinde durulmaktadır. Bunlar: Orta Asya ülkelerinin güvenilirliğinin korunması ve terör ve istikrarsızlığın bu ülkelere sirayet etmesinin engellenmesidir. Bir diğer temel faktör olarak ise Orta Asya'da bulunan aktörlerin güçlerinin dengelenmesi mümkünse geri çekilmelerinin sağlanması noktasıdır. Tüm bunlara rağmen Rusya Çin gibi Taliban'ı tanımak için acelesi olmadığını belirtmiş ve iki ülkede çıkar odaklı ilişkiye odaklanmıştır. Bir diğer bahsedilen aktör ise Pakistan'dır. Taliban hükümetiyle yakın ilişkiler içerisinde olan Pakistan bu sayede bölgede nüfuzunu artırmaya başlamıştır. Bununla birlikte Pakistan'ın aksine Taliban yönetimiyle arası kötü olan Hindistan'ın nüfuz alanı daralmaya başlamıştır. Pakistan-Çin yakınlığı da göz önünde bulundurulduğunda ilerleyen zamanlarda Hindistan-Afganistan, Pakistan-Hindistan, geriliminin daha da artacağı üzerinde

durulmuştur. Aynı zamanda Tok bu gerilim artışının ilerleyen zamanlarda Hindistan-ABD, Pakistan-Çin yakınlığı da hesaba katılırsa olası güvenlik sorunlarına yol açma ihtimalinin de üzerinde durmaktadır. Bahsedilen beş aktörden sonuncusu olan İran için Afganistan bölgesel politikasında ve Orta Asya'ya ulaşma çabasının ana taşlarından biri olarak görmektedir. Hem bu sayede Çin etkisini dengeleyebilecek hem ABD'nin geri çekilmesiyle doğu sınırını daha iyi bir şekilde güvenlik altına alabilecek aynı zamanda ülke politikası haline gelmiş Şiileri koruma altına alabileceğinden bahsedilmektedir.

Geriye kalan 8 ana bölümün dördünde Türk dünyası ve Afganistan arasındaki ilişkiler ve Türkiye-Afganistan arasındaki ilişkiler incelenmiş olup Afganistan içerisindeki Özbek, Türkmen ve Kırgız Türkleri ele alınmıştır. Özellikle bu doğrultuda Türkiye'nin bölgede aktif rol oynamaya çalışması, Türk soylu insanların hakları ve güvenliği için Özbekistan ve Türkmenistan ile yakın ilişkiler içinde olması ve birlikte hareket edilmesi gerektiği yoksa olası sonuçların hem Türkiye hem de bahsedilen ülkeler için daha ağır olacağına altı çizilmektedir. Bununla beraber son dört bölümde Taliban yönetimindeki yeni Afganistan'ın siyasi, ekonomik görünümü değerlendirilmiş olup oluşturulmuş yeni hükümetin içindeki bürokratlardan kısaca bahsedilmiştir. Son olarak ise Türkiye'nin bölgeden çekilmesi ile beraber Afganistan'daki gelişmeler kronolojik olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak eser Amerika'nın Afganistan'a girişinden geri çekilme sürecine kadar olan kısmı gayet detaylı bir biçimde ele almış olup bölgedeki aktörleri ve planlarını ve oluşabilecek sorunları en ince ayrıntısına kadar açıklamıştır.

